

Journal Iranian Political Sociology

Vol. ۵, No. ۷, Mehr ۲۰۲۲

<https://dx.doi.org/10.30510/psi.2022.309393.2433>

The Role of Cultural Diplomacy of the Organization of Islamic Culture and Communication in the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran

Abstract :

Aware of the importance of soft power in the era of interdependence, the Islamic Republic of Iran uses tools such as knowledge, culture and ideology to exercise power over regional countries. One of these tools is the Organization of Islamic Culture and Communication. In this article, using the library and descriptive-analysis method, we seek to answer the question: Has the cultural diplomacy of the Organization of Islamic Culture and Communication been effective and successful in the foreign policy of the Islamic Republic of Iran or not? The results show that the cultural activities of this organization have been more effective, especially in countries where the followers of the Shiite religion have a strong presence. One of the effective factors and success of cultural diplomacy of the Islamic Republic of Iran is our cultural and religious commonalities with most countries in the region. These commonalities include Islam and Shiism, historical, civilizational and cultural commonalities such as the ancient Nowruz, the celebration of Yalda night and the celebration of poets and scientists common among most countries in the region, especially Turkey and Azerbaijan and Central Asia and Afghanistan. But in European countries, this organization tries to spread Persian language and literature by creating Persian language chairs in prestigious universities and holding exhibitions, antiquities and culture of Iranian ethnic groups and holding conferences and seminars in honor of Iranian poets and thinkers to the set goals. Achieve yourself. Therefore, it seems that the success of the diplomacy of the Islamic Republic of Iran in Western countries, especially Western Europe and the United States with the weapon of Shiite ideology has been less.

Keywords: Cultural diplomacy, international relations, foreign policy, Islamic Culture and Communication Organization, soft power

نقش دیپلماسی فرهنگی سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

ابراهیم رحمتی^۱ابراهیم انوشه (نویسنده مسئول)^۲علی باقری زاده^۳

تاریخ دریافت: 1400/05/15

تاریخ پذیرش: 1400/07/19

چکیده:

جمهوری اسلامی ایران با آگاهی از اهمیت قدرت نرم در عصر وابستگی متقابل، از ابزارهایی نظیر دانش، فرهنگ و ایدئولوژی برای اعمال قدرت بر روی کشورهای منطقه ای بهره می برد. یکی از این ابزارها، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی است. در این مقاله با روش کتابخانه ای و توصیفی-تحلیل، در صدد پاسخ به این سوال هستیم: آیا دیپلماسی فرهنگی سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، تاثیر گذار و موفق بوده است یا خیر؟ نتایج حاکی است که فعالیت های فرهنگی این سازمان خصوصا در کشورهایی که پیروان مذهب تشیع در آن حضور پررنگ دارد موثرتر واقع شده است. از عوامل موثر و موفقیت دیپلماسی فرهنگی جمهور اسلامی ایران اشتراکات فرهنگی و دینی ما با اغلب کشورهای منطقه میباشد. از جمله این اشتراکات میتوان به دین اسلام و مذهب تشیع، اشتراکات تاریخی و تمدنی و فرهنگی مثل نوروز باستانی، جشن شب یلدا و بزرگداشت شاعران و دانشمندان مشترک بین اغلب کشورهای منطقه خصوصا ترکیه و آذربایجان و کشورهای آسیای میانه و افغانستان. ولی در کشورهای اروپایی، این سازمان تلاش میکند با گسترش زبان و ادبیات فارسی از طریق ایجاد کرسی های زبان فارسی در دانشگاههای معتبر و برگزاری نمایشگاهها، آثار باستانی و فرهنگ اقوام ایرانی و بر پای همایشها و کنفرانسهای بزرگداشت شاعران و اندیشمندان ایرانی به اهداف تعیین شده خود دست پیدا کند. لذا به نظر میرسد توفیقات دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران در کشورهای غربی خصوصا اروپای غربی و آمریکا با سلاح ایدئولوژی شیعه کمتر بوده است.

کلید واژه ها: دیپلماسی فرهنگی، روابط بین الملل، سیاست خارجی، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، قدرت نرم

^۱دانشجوی دکتری روابط بین الملل، واحد رفسنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، رفسنجان، ایران.

erayaa@gmail.com

^۲عضو هیات علمی و استادیار، گروه علوم سیاسی، واحد رفسنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، رفسنجان، ایران.

anooshebrahim@gmail.com

^۳عضو هیات علمی و استادیار، گروه علوم سیاسی، واحد رفسنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، رفسنجان، ایران.

Ali_bagherizadeh@yahoo.com

قرن ۲۱ قرن دسترسی آسان به افراد و جامعه جهانی با استفاده از تکنولوژی ارتباطات همچون اینترنت، شبکه های اجتماعی، تلفن همراه و ماهواره می باشد. البته که از دهه ۹۰ میلادی اندیشمندان علوم انسانی خصوصا نظریه پردازان علم سیاست و روابط بین الملل همچون اونوف، کراتکویل، ونت و جوزف نای به نظریه سازه انگاری و واقعیت‌های برساخته در نتیجه تعامل ساختار و کارگزار و سرانجام قدرت نرم می پردازند. قرن بیست و یکم پیکره سیاست را در میان بازیگران روابط بین الملل تغییر داده است. دیپلماسی در جهان امروز به سه شکل برجستگی یافته است: دیپلماسی در مفهوم سنتی آن به عنوان جوهر، هدف و نگرش های روابط یک دولت با دیگر دولت ها به قصد تاثیرگذاری بر آنها قلمداد می شود. به این دیپلماسی دیپلماسی رسمی گفته می شود. گونه دیگری از دیپلماسی که امروزه باب روز شده است دیپلماسی عمومی است که هدف آن تاثیرگذاری دولتها بر مردم کشور هدف است از انجا که در اینگونه دیپلماسی از عنصر فرهنگ در سطح بالایی استفاده می شود، به دیپلماسی فرهنگی هم معروف است. به عبارت دیگر دیپلماسی فرهنگی زیر مجموعه یا بخشی از دیپلماسی عمومی است که با به کارگیری فرهنگ به عنوان مبنای قدرت نرم سعی دارد از بستر فرهنگ به تعامل با دیگران بپردازد. سومین گونه از دیپلماسی رایج سایر دیپلماسی نام دارد که دیپلماسی مردم - مردم نیز خوانده می شود.

علی رغم برخی تصورات امروزه بیش از هر زمان دیگری، فرهنگ به عنصری اساسی در روابط بین دولتها و بویژه ملتها تبدیل شده است. از طرفی انقلاب ارتباطات موجب نزدیکی هرچه بیشتر انسانها و آشنایی آنها با خصوصیات یکدیگر شده و در پی آن نظریات گوناگون پیرامون چگونگی تبادل فرهنگی در عرصه بین الملل پدید آمده است. یونسکو، سازمانی که بصورت خاص به امر فرهنگ در عرصه بین الملل می پردازد گواه این ادعاست.

ایران به عنوان کشوری بهره مند از تمدن چند هزار ساله و فرهنگی غنی، در طول تاریخ بر آن بوده است تا با استفاده از ابزارهای فرهنگی و تمدنی، روابط خود را با سایر کشورها بر مبنای دوستی، تفاهم و منافع متقابل تعریف کند، پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیز، استفاده از ابزارهای فرهنگی جهت توسعه روابط با سایر کشورها در قالب دیپلماسی فرهنگی نمود پیدا کرده و اتخاذ سیاست های فرهنگی به عنوان یکی از اولویت های اصلی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در نظر گرفته شده است در ایران پس از انقلاب اسلامی، فرهنگ و سیاست اسلام شیعی فرهنگ معتبر جمهوری اسلامی شد و به عنوان اساسی ترین شاکله فرهنگ ملی مردم ایران به رفتار اجتماعی و سیاسی ایرانیان نیز جهت داده است.

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی در سال ۱۳۷۴ با تدبیر رهبر معظم انقلاب حضرت آیت الله خامنه ای (مدظله العالی) به منظور هماهنگی بیشتر فعالیت های فرهنگی در خارج از کشور تشکیل شد. مهمترین وظیفه سازمان، اجرای موافقتنامه فرهنگی بین دولت ج.ا.ایران و دیگر کشورها است به این معنا که با کشورهای مختلفی که موافقتنامه داریم برای اجرای مفاد موافقتنامه، برای سه یا پنج سال برنامه مبادلات امضا می کنیم که این برنامه اجرای فعالیت هایی برای تحقق مفاد موافقتنامه که شامل برگزاری هفته های فرهنگی و هفته های فیلم، اعطای بورس به دانشجویان علاقمند، تبادل استاد و دانشجو، همکاری در گفتگوهای دینی و فرهنگی، برگزاری سمینارهای مشترک و شرکت در برنامه های فرهنگی، است.

سئوال اصلی ما در این پژوهش این است که آیا نقش دیپلماسی فرهنگی سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران تاثیر گذار و موفق بوده است یا خیر؟

۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۲-۱- سازه انگاری

سازه انگاری به این امر می‌پردازد که چگونه هویت‌ها و هنجارهای اجتماعی مردم می‌توانند با روابط نهادینه میان آنها گسترش یابد و روابط میان دولت‌ها بر اساس معنایی است که آنها برای یکدیگر قائلند. در سازه انگاری از آن‌جا که منافع از روابط اجتماعی حاصل می‌شود و روابط دولت‌ها با هم بر اساس معنایی است که آنها برای یکدیگر قائلند. هویت یک امر رابطه‌ای است که به معنای درک از خود و انتظارات از دیگران است. عمل نسبت به دیگران بر اساس معنایی است که نسبت به آن کارگزار وجود دارد. همچنین اولویت‌های بین الملل کارگزاران بر اثر جامعه‌پذیری درون جامعه بین الملل حاصل می‌شود. (عبداللهی و راسخی، ۱۳۸۹، ص ۱۸۶ و ۱۸۷) و از اینرو مهم‌ترین گزاره‌های رهیافت سازه انگاری را بدین صورت بیان می‌نماید:

- ۱- محیط جهانی تنها به عوامل مادی محدود نمی‌شود بلکه فاکتورهای فکری و هنجاری نیز اهمیت دارند.
- ۲- خصوصیات دولت‌ها نتیجه تعاملات آنها می‌باشد و اینکه دولت‌ها دارای صفات ذاتی و از پیش تعیین شده نمی‌باشند.
- ۳- منافع و هویت‌ها مفروض و از پیش داده نمی‌باشند بلکه نتیجه تعامل اجتماعی می‌باشند که در فرایندهای بین المللی در معرض تغییر می‌باشند.
- ۴- انواع تعامل عبارتند از: مذاکرات، چانه زنی، بحث و استدلال و ارتباط همگانی و عمومی با علامت‌ها و سخنرانی‌ها.
- ۵- تصمیم‌گیری در امور جهانی در سه سطح صورت می‌گیرد:

- ۱- نهادهای رسمی مثل رژیم‌های امنیتی
 - ۲- فرهنگ سیاسی جهانی (حکومت قانون، قواعد و هنجارها)
 - ۳- فاکتورهای انگاره‌ای از جمله الگوهای دوستی و دشمنی، روابط سیاسی میان کشورها
- امروزه فرهنگ و هویت ملی به یکی از بهترین منابع برای شناخت رفتار و کنش بازیگران عرصه سیاست بین الملل تبدیل شده است. توجه جدی به این دو عنصر که اولین بار توسط نظریه سازه انگاری به نظریه روابط بین الملل آورده شد، بدین قرار است که کشورها براساس هویتی که برآمده از محیط داخلی آنها (حافظه تاریخی مشترک، جغرافیا، ژئوپلیتیک و فرهنگ و...) است، منافع دوستان و دشمنان خود را تعریف و در یک کلام سیاست خارجی خود را می‌سازند. توجه به مقوله هویت زمانی بیشتر اهمیت می‌یابد که در برابر یک «دگر» خارجی قرار می‌گیرد و این به صورت منبعی هویت‌بخش و مشروعیت‌دهنده به سیاست خارجی کشورها درمی‌آید (فرد چرنوف، ۱۳۸۸، ص ۲۷۱ الی ۳۲۱).

در این نظریه سعی می‌شود تا فرهنگ و سیاست و جامعه داخلی که با هویت و رفتار دولت در سیاست جهانی ارتباط می‌یابد، بررسی شود. بر اساس این نظریه هر نوع هویت دولت در سیاست جهانی به میزان زیادی محصول عملکردهای اجتماعی است که باعث تشکیل هویت در داخل می‌شود. به بیان دیگر هویتی که دولت‌ها در سطح نظام بین المللی دارند تا حدود زیادی از هویت داخلی آنها نشأت می‌گیرد. بدین ترتیب هویت در داخل برای هویت و منافع و رفتارهای دولت در خارج امکانات و همچنین محدودیتهایی فراهم می‌آورد. عملکرد و سیاستهایی که دولت‌ها در سطح جهان اعمال می‌کنند و تعریفی که از خود ارائه می‌کنند تا حد زیادی محصول هویتی داخلی است که دولت از آن برخاسته است. سازه انگاری سیستمیک که الکساندر ونت برجسته‌ترین نظریه پرداز آن محسوب می‌گردد، به تعاملات دولتها و فرایندهای آن می‌پردازد. به باور ونت، تنها از طریق تعامل کارگزاران دولتی است که ساختار نظام بین الملل تولید، بازتولید و گاه متحول می‌شود. منطق آن تعامل در یک لحظه خاص خصوصیات کارگزاران دولتی و ساختارهای نظام را که این کارگزاران در بستر آن قرار دارند، منعکس می‌سازد، اما فرایند تعامل یک عنصر تقلیل‌ناپذیر و بالقوه تحول‌آفرین را نیز اضافه می‌کند که باید مستقلاً مورد مطالعه قرار گیرد. (چرنوف، ۱۳۸۸، ص ۲۷۱ الی ۳۲۱).

قدرت نرم ریشه در تعبیر لیبرالیستی تحولات جهانی دارد. نگرش لیبرالیستی در مقایسه با نگرش رئالیستی و حتی نئورئالیستی پنج نکته کلیدی دارد که عبارتند از: ۱- در نگرش لیبرالی، اصلی‌ترین بازیگر، تهدیدکننده و تهدیدشونده و محور اساسی سیاستگذاری، بازیگران غیردولتی هستند و جامعه مهمتر از دولت است. ۲- برخلاف رئالیست‌ها که امنیت ملی و منافع ملی را محور تمام سیاستگذاری‌ها معرفی کرده و به کلیه فعالیت‌های فراملی بدبین بودند، لیبرال‌ها به امنیت بین‌المللی اهمیت بسیار زیادی قائل هستند. ۳- در نگرش لیبرالی، انسانها موجودات شریک و پلیدی نیستند، بنابراین دولت مقتدر اساساً با تعالی شهروندان در تعارض است. انسانها اصولاً شریف و مسالمت‌جو هستند و سیاست خارجی بازتاب استانداردهای اخلاقی شهروندان است و دولتها حتی اگر بتوانند هم، حق ندارند اخلاق ویژه‌ای برای خود تعریف کنند چون اخلاق دولت، بازتاب و حاصل جمع اخلاق شهروندانش است. بر این اساس در نگرش لیبرالی، انسانها در جستجوی صلح هستند، ۴- لیبرال‌ها خلاف رئالیست‌ها، که غالباً در اندیشه بقاء، مبارزه و امنیت ملی هستند، عمدتاً بر مسائل مربوط به اقتصاد سیاسی تأکید می‌نمایند و معتقدند از طریق وابستگی متقابل فزاینده و همکاری در سطح بین‌الملل می‌توان صلحی دائمی برقرار کرد و از مناسبات خصومت‌آمیز رهایی یافت. و آخرین خصیصه نگرش لیبرالی این است که نیت و برداشت‌ها بسیار بیشتر از توانایی اهمیت دارند. آنچه مناسبات دولتها و ملت‌ها را تنظیم می‌کند نه توانایی‌های عینی که برداشت‌های ذهنی و نیت آنهاست. بر این اساس لیبرال‌ها برای فعالیت نهادهای بین‌المللی، مبادلات فکری و بطور کلی ماهیت بین‌ذهنی واقعیات ارزش خاصی قائل هستند. تأمل در خصایص مفهومی لیبرالیسم نشان می‌دهد که این نگرش منبع فکری مهمی برای قدرت نرم تمهید کرده است (عباسی و سلحشور، ۱۳۹۵، صص ۷۳-۴۰).

قدرت نرم، تبلیغات سیاسی نیست، بلکه مباحث عقلانی و ارزش‌های عموم را شامل می‌شود و هدف اولیه قدرت نرم، تاثیرگذاری بر افکار عمومی در خارج و داخل کشورها است. قدرت نرم را چنین تعریف کنیم: قدرت نرم عبارت است از توانایی شکل دهی به ترجیحات دیگران. به عبارت دیگر جنس قدرت نرم از نوع اقناع و در قدرت سخت از مقوله (وادار و اجبار) کردن می‌باشد. مفهوم قدرت از دو بعد تشکیل می‌شود: ۱- دستیابی جهت عمل، ۲- توان و میل به انجام عمل. در این دیدگاه، قدرت نرم اساس و زیربنا است و قدرت سخت به عنوان ابزار، در خدمت اجرای قدرت نرم است. فوکو اندیشمند فرانسوی معتقد است در قدرت نرم نوعی اجبار (به طور غیر مستقیم) از نوع قدرت سخت پدیدار می‌شود و کارکردی دارد که در بسیاری از موارد، قدرت سخت از انجامش عاجز می‌ماند. قدرت نرم «نه زور است و نه پول». در قدرت نرم، روی ذهنیت‌ها سرمایه‌گذاری می‌شود. در این نوع قدرت، از جذابیت برای ایجاد اشتراک بین ارزش‌ها و از الزام به همکاری در راستای رسیدن به همه خواست‌ها بهره‌برده می‌شود. قدرت نرم، به آن دسته از قابلیت‌ها و توانایی‌ها اطلاق می‌شود که از طریق به کارگیری آنها، به صورت غیر مستقیم بر رفتار دیگران اثر گذاشته می‌شود. قدرت نرم، تبلیغات سیاسی نیست، بلکه مباحث عقلانی و ارزش‌های عموم را شامل می‌شود و هدف اولیه قدرت نرم، تاثیرگذاری بر افکار عمومی در خارج و داخل کشورها است. (فرضی هولاسو، ۱۴۰۰، صص ۵۱-۱۵)

به باور بسیاری از نظریه‌پردازان روابط بین‌الملل، دیپلماسی فرهنگی نمونه آشکار اعمال قدرت نرم است که به کشورها این امکان و توان را می‌دهد که در طرف مقابل نفوذ کنند و او را از طریق عناصری چون فرهنگ، ارزش و ایده‌ها ترغیب به همکاری کنند. از دیدگاه ژوزف نای، که یکی از مطرح‌ترین صاحب‌نظران این حوزه است، یک چنین رویکردی در تعارض کامل با قدرت سخت قرار دارد که در آن تسخیر کردن از طریق «نیروی نظامی و قوه قهریه» حرف اول را می‌زند. وی معتقد است که قدرت نرم عبارت است از «توانایی یک دولت در رسیدن به اهداف مطلوب از طریق ایجاد جذب و کشش و نه با استفاده از قوه قهریه و زور». او اعمال قدرت نرم را از طرقی همچون بسط و گسترش روابط با متحدان و تعاملات فرهنگی

میسر می‌داند. از دیدگاه وی یک چنین سیاستی سرانجام، منجر به محبوبیت دولت‌ها نزد افکار عمومی کشور مقصد می‌شود و نیز کسب حیثیت و اعتبار و وجهه بین‌المللی برای دولت‌ها را در بر دارد. برخی از عواملی که تولید کننده و یا تقویت کننده قدرت نرم هستند عبارتند از: ترویج زبان و ادبیات، تبلیغ آرمان‌ها و ارزش‌های متعالی، موقعیت ایدئولوژیکی، ارتباط دیپلماتیک مناسب و گسترده، مناسبات و مبادلات فرهنگی، ارائه تصویر مطلوب از خود، بهره‌گیری مناسب از اطلاعات و فرهنگ در راستای مقاصد دیپلماتیک، طراحی و اتخاذ استراتژی‌ها و سیاست‌های مقبول، زدودن ذهنیت‌های تاریخی منفی، کسب جایگاه علمی پیشرفته و فن‌آوری‌های تکنولوژیکی، توان‌مندی اقتصادی بالا، قدرت شکل‌دهی و کنترل افکار عمومی، قدرت نفوذ در باورها و نگرش‌ها، برخورداری از شبکه‌های خبری جهان‌گستر و قدرت تولید و توزیع محصولات رسانه‌ای متنوع به کشورها و نفوذ در رسانه‌های بین‌المللی.

۳-۲- پیشینه پژوهش :

امروزه دیپلماسی فرهنگی در جهان مدرن به ابزاری بدل شده که نقش تعیین‌کننده‌ای در سرنوشت بسیاری از رخدادهای بین‌المللی دارد. از اینرو پژوهش‌های متعددی نیز در این حوزه انجام شده که در قلاب مقالات و کتاب به چاپ رسیده است.

۱. کتاب **درآمدی بر دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران**، تالیف دکتر ابراهیم حاجیانی و حامد ایرانشاهی، انتشارات موسسه ابرار معاصر تهران، ۱۳۹۳، این کتاب مجموعه از چند مقاله در زمینه ابعاد مختلف دیپلماسی فرهنگی است که با تعریف، مفهوم، ابعاد و ابزارهای مختلف دیپلماسی فرهنگی نقش و جایگاه و اثرگذاری آن را در سایر ابعاد دیپلماسی تعیین میکند و با نگاهی تطبیقی، سیاستها و راهکارهای جمهوری اسلامی ایران را در این عرصه در مقایسه با برخی کشورهای موفق و سرآمد اعم از توسعه‌یافته و در حال توسعه ارزیابی نسبی میکند، همچنین با بیان چالشها و موانع نظری و عملی موجود و فرصتها و تهدیدها در نهایت به راهبردهایی در زمینه اصلاح و بهینه‌سازی سیاستها و رویکردهای دیپلماسی فرهنگی کشورمان می‌پردازد.

نویسندگان که دغدغه تبیین هرچه بهتر مفهوم و ابعاد دیپلماسی فرهنگی و نقش و جایگاه کشورمان در این زمینه را داشته‌اند، در راستای ارزیابی دستاوردهای کشور مخاطبین دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران را در چهار گروه طبقه‌بندی میکنند: شیعیان سراسر جهان؛ مسلمانان غیر شیعه در سراسر جهان؛ ملل محروم و مستضعف در جوامع عقب مانده و کمتر توسعه یافته و مردم غیرمسلمان کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه.

۲. مقاله علمی پژوهشی «**دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در منطقه خلیج فارس**» نوشته آقای دکتر سیدجللا دهقانی. پرسش اصلی مقاله این است که تحولات سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی در کشورهای حوزه ی خلیج فارس چه بازتابی بر دیپلماسی فرهنگی ایران در این منطقه دارد؟ این مقاله به نقش ابزارها و تجارت فرهنگی در پیشبرد اهداف دیپلماسی فرهنگی ایران در منطقه می‌پردازد و با اشاره به تلاش آمریکا برای تمرکز دیپلماسی عمومی خود علیه ایران، سیاسی-امنیتی شدن فرهنگ ایرانی در منظر تصمیم‌گیران و حاکمان کشورهای حوزه خلیج فارس، یکی از مهمترین ویژگیهای انقلاباسلامیایران را ارائه یک گفتمان جدید در حوزه سیاست معاصر میداند. همچنین با پرداختن به موانع دیپلماسی فرهنگی انقلابی برای ایجاد ایران، طرح آمریکایی خاورمیانه بزرگ را طرحی ماهیتا فرهنگی برای ایجاد تغییر و تحول در فرهنگ کشورهای منطقه و جلوگیری از گسترش اسلام سیاسی و بنیادگرایی در این منطقه برمی‌شمارد.

۳. کتاب **دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران؛ چالش‌ها و چینش‌ها** نوشته دکتر محمد حسین رستگاری نشر موسسه پویه مهر اشراق

هدف اصلی نویسنده در کتاب آگاه سازی مدیران و کارشناسان وزارتخانه به موضوع دیپلماسی و آنچه در دستور کار این مقوله قرار میگیرد میباشد. در این کتاب ضمن بر شمردن اهمیت دیپلماسی فرهنگی در روابط بین کشورها دیپلماسی فرهنگی ایران را با دیگر کشورها مقایسه و وروشهای کاربردی آنها را مورد بررسی قرار میدهد.

۳- روش تحقیق :

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و به لحاظ گردآوری اطلاعات، روش اسنادی و از طریق مطالعه مراجع و منابع معتبر انجام شده و اطلاعات به دست آمده به صورت توصیفی-تحلیلی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

۳-۱- معرفی سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی

به منظور ایجاد تمرکز در مدیریت و برخورداری از سیاستگذاری واحد و هماهنگی در فعالیتهای فرهنگی، تبلیغی خارج از کشور و نیز استفاده بهینه از امکانات مادی و معنوی موجود، بنا به پیشنهاد جمعی از مسئولان فرهنگی کشور و تصویب شورای عالی تبلیغات خارجی و تأیید مقام معظم رهبری آن بخش از نهادها، مؤسسات دولتی و عمومی که در خارج از کشور فعالیت فرهنگی - تبلیغی دارند در یکدیگر ادغام و سازمان واحدی با نام «سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی» در سال ۱۳۷۴ ایجاد شد سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی به عنوان تنها مسئول فعالیتهای فرهنگی در خارج از کشور با تدبیر رهبر معظم انقلاب حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) به منظور هماهنگی بیشتر فعالیتهای فرهنگی در خارج از کشور تشکیل شد. مهمترین وظیفه سازمان، اجرای موافقتنامه فرهنگی بین دولت‌ها به شمار می‌رود که با تصویب قوای مقننه هر کشور تبدیل به قانون می‌شود و تعهدات مندرج در آن جنبه لازمی و دوجانبه پیدا می‌کند. بر اساس اساسنامه مصوب سازمان که به تنفیذ مقام معظم رهبری رسیده است سازمان به دنبال ایجاد و گسترش شناخت، علاقه و باور نسبت به اسلام ناب، انقلاب اسلامی، مزیت‌های جمهوری اسلامی ایران و فرهنگ و تمدن اسلامی - ایرانی در جوامع دیگر به منظور گسترش و تحکیم هم‌گرایی فرهنگی و پیوندهای معنوی است مهم‌ترین فعالیتهای سازمان در عرصه بین‌الملل جنبه تعاملی دارد به این معنا که با کشورهای مختلفی که موافقتنامه داریم برای اجرای مفاد موافقتنامه، برای سه یا پنج سال برنامه مبادلات امضا می‌کنیم که این برنامه اجرای فعالیت‌هایی برای تحقق مفاد موافقتنامه که شامل برگزاری هفته‌های فرهنگی و هفته‌های فیلم، اعطای بورس به دانشجویان علاقمند، تبادل استاد و دانشجو، همکاری در گفتگوهای دینی و فرهنگی، برگزاری سمینارهای مشترک و شرکت در برنامه‌های فرهنگی، است و مسئولیت آن در زمینه فعالیتهای فرهنگی خارج از کشور است. فکر تشکیل این سازمان با طرح ادغام بخش‌های فرهنگی و تبلیغی نهادها و مؤسسات دولتی و عمومی فعال در خارج از کشور ایجاد شد و پس از تصویب اساسنامه آن و سپس تصویب آیت‌الله خامنه‌ای فعالیت خود را آغاز کرد. (پورتال سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی <https://www.icro.ir>)

ارکان سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی

۱- شورای عالی

شورای عالی مرکب از ۱۵ نفر از وزراء و شخصیت‌های علمی و فرهنگی است که با حکم مقام معظم رهبری (مد ظله عالی) منصوب می‌شوند و عبارتند از:

الف) ۵ نفر از شخصیت‌های علمی و فرهنگی به انتخاب مقام معظم رهبری (مد ظله عالی)

ب) ۱۰ نفر متشکل از وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی (رئیس شورا)، وزیر امور خارجه، رئیس سازمان صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران، معاون امور بین الملل دفتر مقام معظم رهبری، رئیس سازمان تبلیغات اسلامی، دبیرکل مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، دبیرکل مجمع جهانی اهل بیت (ع)، رئیس جامعه لامصطفی (ص) لاعلامیه و رییس سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی.

۲- رییس سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی

بخشهای مختلف سازمان

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی تشکیل شده است از:

- معاونت بین الملل

- معاونت فرهنگی

- معاونت پژوهشی و آموزشی

- معاونت اداری و مالی

معاونت بین الملل

معاونت بین الملل عهده دار هدایت و هماهنگی فعالیت‌های فرهنگی خارج از کشور است و در قالب پنج اداره کل فعالیت می نماید که در چارچوب نمایندگی‌ها و رایزنی‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور که هم اکنون در ۶۷ کشور جهان مستقر هستند پیگیری می گردد. اقدامات این نمایندگی‌ها شامل انجام کلیه فعالیت‌های فرهنگی مصوب و رصد اخبار و تحولات فرهنگی کشور محل مأموریت و انعکاس به مرکز، برگزاری هفته‌های فرهنگی، برپایی نمایشگاه‌های هنری، برگزاری هفته‌های فیلم، برپایی نمایشگاه‌های قرآنی، همایش‌ها و کنفرانس‌های تخصصی فرهنگی و دینی، انعکاس دستاوردهای انقلاب اسلامی ایران، فراهم آوردن زمینه‌های ارتباطی میان دانشگاهیان، علمای دینی و هنرمندان اقصی نقاط جهان، موضوعات مرتبط با ایرانیان خارج از کشور، گسترش زبان و ادبیات فارسی گفتگو و تعامل با ادیان و مذاهب مختلف و... است. این فعالیت‌ها در مجموعه پنج اداره کل آسیا و اقیانوسیه، آفریقا و عربی، اروپا و آمریکا، سازمان‌های بین‌المللی و مرکز بین‌المللی تبلیغ و در چارچوب موافقتنامه‌های فرهنگی میان ایران با کشورها و سازمان‌های بین‌المللی مختلف انجام می‌گیرد.

این ادارات کل با بهره‌گیری از نیروهای با تجربه و آشنا به فرهنگ ملل مختلف جهان وظیفه تحلیل، ارزیابی و نظارت بر عملکرد نمایندگی‌های فرهنگی را نیز برعهده دارند.

دو وظیفه اصلی نمایندگی‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور:

۱- زمینه‌سازی به منظور انعقاد قراردادهای فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و پیگیری و اجرای موافقتنامه‌های فرهنگی ایران با دیگر کشورها

۲- معرفی تمدن و فرهنگ اسلامی و ایرانی و تبیین سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران

معاونت پژوهشی و آموزشی

مرکز مطالعات فرهنگی و بین‌المللی، مرکز گفتگوی ادیان، مرکز آموزش و توسعه همکاری‌های علمی دانشگاهی، مرکز گسترش زبان و ادبیات فارسی، مرکز ساماندهی ترجمه و نشر معارف اسلامی و علوم انسانی در خارج از کشور و کتابخانه مرکزی و آرشیو اسناد زیر مجموعه این معاونت می باشند.

مراکز وابسته به سازمان:

بنیاد سعدی (شورای گسترش زبان فارسی)، مجمع جهانی اهل بیت (ع)، مجمع جهانی تقریب بین المذاهب اسلامی.

اهداف سازمان

طبق بند ۲ اساسنامه سازمان مهمترین اهداف سازمان عبارتند از:

- ۱- احیاء و گسترش تفکر و معارف اسلامی در جهان به منظور بیداری مسلمانان و ابلاغ پیام اسلام راستین به جهانیان.
- ۲- آگاهی جهانیان نسبت به مبانی و اهداف و مواضع انقلاب اسلامی و تبیین جایگاه آن برای مردم جهان.
- ۳- گسترش مناسبات فرهنگی با ملل و اقوام مختلف بخصوص مسلمانان و مستضعفان جهان.
- ۴- تقویت و تنظیم مناسبات فرهنگی جمهوری اسلامی ایران با سایر کشورهای سازمان‌های فرهنگی.
- ۵- عرضه صحیح فرهنگ و تمدن ایران و ویژگی‌های فرهنگی، جغرافیائی و تاریخی آن.
- ۶- فراهم آمدن زمینه‌های وحدت میان مسلمانان و تشکیل جبهه واحد بر اساس اصول مسلم اسلامی.
- ۷- مقابله فکری با فرهنگ ضد دینی، ضد اسلامی و ضد انقلابی و آگاه کردن مسلمانان نسبت به توطئه‌های تفرقه انگیز دشمنان و دفاع از حقوق مسلمانان.
- ۸- رشد و ارتقاء و اصلاح وضع فرهنگی، تبلیغی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی مسلمانان بویژه پیروان اهل بیت علیهم‌السلام در جهان.

۴. یافته‌ها: مهمترین کارکردهای سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی

۴-۱- فعالیت در زمینه گفت و گوی ادیان

منظور از گفت و گوی ادیان گفت و گوی بکه به تفاهم و کشف موارد همپوشی تعالیم ادیان بینجامد. موارد هم پوشی ادیان همان موارد، مواضع، موازین، و ضوابطی اند که بین ادیان مشترک‌اند. بعنوان مثال میتوان به این موارد اشاره نمود "قرآن، هدف بعثت انبیا را قرار گرفتن انسانها در مسیر توحید و عبودیت و دست یابی انسانها به حیات طیبه و زندگی عادلانه می داند." «لقد أرسلنا رسلنا بالبینات و أنزلنا معهم الکتاب و المیزان ليقوم الناس بالقسط» حدید/۲۵ همانا پیامبران ما را با دلایل آشکار روانه کردیم و کتاب و میزان را همراه آنها فرستادیم تا مردم به عدالت برخیزند در آیین زردشت آمده است: «آن گاه اهورا مزدا... خطاب به روان آفرینش می گوید... چون تو درخواست نجات دهنده ای نموده ای که مردم گیتی را وادارد تا از روی قانون داد و راستی رفتار کنند، ازاین رو من فروهر زرتشت را برای رهبری جهان بر می گزینم.» در تورات آمده است: «و نهالی از تنه یسعی بیرون آمده شاخه ای از ریشه هایش خواهد شکفت و روح خداوند بر او قرار خواهد گرفت... مسکینان را به عدالت داوری خواهد کرد و به جهت مظلومان به راستی حکم خواهد کرد، شیران را به نفخه ای خواهد کشت، کمربند کمرش عدالت خواهد بود و کمربند میانه اش امانت... و در تمامی کوه مقدس من ضرر و فسادى نخواهند کرد؛ زیرا که جهان از معرفت خداوند پرخواهد بود؛ مثل آبهایی که دریا را می پوشانند.» «زمانی نقاط اشتراک گفتوگوی ادیان را کشف میکنیم که با سعه صدر و گفتوگوی مستدل و مستند پی ببریم تعالیم و دستورالعملهای مشترک ادیان به مراتب بیش از آن چیزی است که گمان می بردیم از میزان تعارض و تکاذب آنها کاسته میشود. کاسته شدن از موارد متوهم تعارض و تکاذب و افزایش یافتن موارد اشتراک و اتحاد عقیده و عمل راه را برای تنقیح محل نزاع میگشاید. در نتیجه، موضوع و متعلق بحث شفاف تر میشود و راه برای تحری حقیقت و تقرب به حقیقت هموارتر میشود. روش قرآن کریم در نیل به هدف یادشده، که تألیف قلوب و تطییف فضای فرهنگی است، دعوت به توجه و عمل به معلومات و تمایلات فطری است: دعوت به توحید و تسلیم در برابر حق و تساوی مسلمان و غیرمسلمان در این جهت که اصل و قاعده فطری بر عدم ربوبیت و عدم ولایت

غیر خداست. آنچه از آیه شریفه قرآن استفاده میشود این است که صاحبان ادیان گوناگون میتوانند با پذیرش خطوط کلی دین در کنار یکدیگر با صلح و مسالمت زندگی کنند. (پورتال جامع علوم انسانی <http://ensani.ir>)

اسلام نه تنها یهودیت و مسیحیت را به عنوان ادیان آسمانی و ابراهیمی به رسمیت می شناسد و قرآن، پیامبران آن ادیان را با احترام و شکوه تمام یاد می کند. به گونه ای که نسبت به جزئیات زندگی موسی و عیسی می توان به صراحت گفت که زندگی و کودکی و خانواده پیامبر اسلام با ایجاز تمام مطرح شده است. به عنوان مثال نام موسی ۱۳۶ بار و نام عیسی ۲۵ بار و نام محمد ۴ بار در قرآن ذکر شده است. تجلیلی که از مریم در قرآن مجید صورت گرفته است در اناجیل وجود ندارد. علاوه بر آن به صراحت قرآن مجید یهودیان و مسیحیان را اهل کتاب و اهل نجات می داند که در صورت مومن بودن و موحد بودن هیچ گونه غم و واهمه ای بر آنان نخواهد بود. همگی مسلمان و یهودی و مسیحی زمینه و اصول مشترک دارند و "کلمه سواء" در بین آنان وجود دارد. (عباس تولیت، ۱۳۸۳ ص ۱۳۳)

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی بر مبنای این رویکرد دارای پایگاهی مجازی با عنوان "موسسه گفت و گوی ادیان" میباشد و در این راستا سالهاست با برگزاری سمینار و کنفرانس های بین المللی و گفتگو با روحانیون و اندیشمندان دیگر ادیان در صدد است تا مشترکات و اصول انسانیت این ادیان را یادآوری نماید و بدینوسیله علاوه بر نشان دادن صلح آمیز بودن اسلام نشان دهد هیچ خصومتی بین ادیان وجود ندارد.

از اقدامات سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی در این رابطه میتوان به دو مورد زیر اشاره نمود:

(۱) در تاریخ ۱۳۸۱/۰۹/۱۷ نشست بین موسسه گفت و گوی ادیان با دانشکده الهیات دانشگاه مونیخ آلمان برگزار شد.

(۲) ۲۵ تا ۲۷ ژوئن ۲۰۰۴ نمایندگان از ادیان اسلام، یهودیت، مسیحیت، بودایی، و هندو به دعوت شورای جهانی

کلیساها گردهم آمدند تا بیانیه ای همگانی در مورد زندگی دینی در جوامع تدوین کنند.

در این نشست دو نماینده از موسسه گفت و گوی ادیان به عنوان نمایندگان مسلمان دعوت شده بودند. (درگاه

مجازی موسسه گفت و گوی ادیان: <http://iid.org.ir>)

۲-۴- تلاش برای تعامل مثبت و همکاری صلح آمیز تمدنها و فرهنگها

فرهنگ تمامی دستاوردهای غیرمادی بشر که در بیشتر موارد جزء آداب و رسوم یک جامعه یا کشور میشود و مردم خود را پایبند آن میدانند ولی تمدن بیشتر جنبه مادی و عینی دستاوردهای بشری می باشد به عبارت دیگر، تمدن، فنون، صنایع،

اجناس، و مواد است که میتوان آن را انتقال داد (دامن پاک جامی، ۱۳۹۷، ص ۹۱)

اگرچه واژه تمدن بیشتر در مفهوم فرهنگ لمس میشود، اما به مجموعهای از ویژگیهای متمایزی بر میگردد که نمیتواند با فرهنگ در هم آمیزد. زمانی که از گفت و گو بین تمدنها در معنای معمول آن صحبت میکنیم، به روش ساده شده تمدن غربی یا چینی، اسلامی، مسیحی، ایرانی، افریقایی، و ... فکر میکنیم. با این حال، اگر من از تمدن چینی صحبت کنم، به کنفوسیوس فکر میکنم یا مثلاً تمدن اسلامی کشورها و جمعیتهای بسیاری را در بر میگیرد که فرهنگهای متفاوتی دارند. گفت و گوی تمدنها مانند مذاکرات دیپلماتیک متضمن استفاده از ابزار گفت و گو به جای استفاده از زور در عرصه بین المللی است، اما دولت محور نیست بلکه تعاملات بین تمدنها را نقطه عزیمت خود قرار میدهد. همچنین، به نظر میرسد در بعدی دیگر نیز مبتنی بر برداشت ضد واقع گرایانه و ضد سیاست صاحبان قدرت است؛ به این معنا که خشونت در سطح بین المللی را اجتنابناپذیر تلقی نمیکند. (دهقانی فیروز آبادی، سید جلال، ۱۳۹۳، ص ۳۹-۱)

معمولاً ایده گفتگوی تمدنها معمولاً در برابر ایده جنگ تمدنهای هانتینگتون قرار میگیرد هانتینگتون بر آن است که تقسیم بندی دنیا در زمان جنگ سرد به سه جهان اول، دوم و سوم دیگر موضوعیت ندارد. اکنون گروه بندی کشورها بر اساس فرهنگ و تمدنشان

مفیدتر است. منظور از تمدن نیز یک موجودیت فرهنگی است. تمدن در حقیقت بالاترین گروه‌بندی فرهنگی و گسترده‌ترین سطح هویت فرهنگی است که انسان از آن برخوردار است. تمدن هم با توجه به عناصر عینی مشترک تعریف می‌شود و هم با توجه به وابستگی‌ها و قربت‌های ذهنی و درونی انسان. او پس از تعریف تمدن اشاره می‌کند که با افزایش روزافزون هویت تمدنی سیمای آینده جهان براساس کنش و واکنش بین هفت یا هشت تمدن اصلی شکل خواهد گرفت: تمدن غربی، تمدن کنفوسیوسی، تمدن ژاپنی، تمدن اسلامی، تمدن هندو، تمدن اسلاوی-ارتدوکس، تمدن آمریکای لاتین و احتمالاً تمدن آفریقایی. (کدیور، ۱۳۸۶) فرضیه اصلی هانتینگتون در تز برخورد تمدن‌هایش این است که نقطه اصلی تعارض در جهان نو پس از جنگ سرد نه سرشت اقتصادی و نه سرشت ایدئولوژیک بلکه ماهیتی فرهنگی دارد. او همچنان با جریان اصلی در روابط بین‌الملل موافق است که دولت‌های ملی نیرومندترین بازیگران در عرصه جهانی باقی خواهند ماند، لیکن بر آن است که درگیری‌های اصلی در صحنه سیاست جهانی، میان ملت‌ها و گروه‌هایی با تمدن‌های مختلف روی خواهد داد. هانتینگتون بر آن است که برخورد تمدن‌ها در نهایت بر سیاست جهانی سایه خواهد افکند و خطوط گسل بین تمدن‌ها سنگرهای نبرد را تعیین خواهند بخشید.

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی جهت نشان دادن فرهنگ نرم ایرانی و رفت اسلامی با برگزاری کنفرانسها و سمینارها نسبت به این امر تلاش میکند بعنوان مثال میتوان میتوان این موارد را ذکر کرد: (مرکز فرهنگ و علوم اسلامی، ۱۳۸۳ <http://www.isca.ac.ir/portal>)

الف - قبل از سال ۲۰۰۰

همایش بین‌المللی چپستی گفتگوی تمدن‌ها (آذر ۱۳۷۷)، در تهران، از سوی سازمان مدارک فرهنگی وزات ارشاد اسلامی برگزار شد.

۱. جشنواره گفتگوی تمدن‌ها (ایران، هرمزگان اسفند / ۱۳۷۹)، همراه با نمایشگاه جزیره‌ای و دریایی.
۲. دومین اجلاس گفتگوی تمدن‌های ایران و اسپانیا (اسفند ۱۳۷۹)، در مادرید. کنفرانس اول: تابستان ۱۳۷۸ در تهران برگزار شد.

ب - سال ۲۰۰۰

۱. مقر سازمان ملل متحد (آمریکا) نوامبر ۲۰۰۰، نشست ویژه‌ی مجمع عمومی ملل متحد در مورد گفتگوی تمدن‌ها، با عنوان سال ملل متحد برای گفتگوی تمدن‌ها.
۲. بن (آلمان) ۲۰۰۰، همایش گفتگوی تمدن‌های ایران و آلمان، نمایشگاه هفت هزار سال تاریخ تمدن ایران در موزه بن.
۳. قاهره (مصر) اکتبر ۲۰۰۰، کنفرانس جهانی «برای گفتگو» توسط دانشگاه الازهر مصر، سازمان کنفرانس اسلامی.
۴. قاهره (مصر) دسامبر ۲۰۰۰، همایش گفتگوی تمدن‌ها، توسط اتحادیه‌ی عرب با حضور عمرو موسی دبیر کل اتحادیه‌ی عرب.
۵. قطر، مه ۲۰۰۰، میزگرد گفتگوی بین تمدن‌ها و نظم نوین جهانی، باشگاه فرهنگی الحبره قطر.
۶. هاوانا (کوبا) ۲۰۰۰، اجلاس گفتگوی تمدن‌ها، توسط مجلس ملی وزارت امور خارجه‌ی کوبا با همکاری سفارت جمهوری اسلامی ایران در هاوانا.

۳-۴- تلاش برای تقریب مذاهب اسلامی

محمدتقی قمی در سال ۱۳۱۷ق از ایران به مصر مهاجرت کرد و در قاهره «دارالتقریب بین المذاهب الاسلامیه» را تشکیل داد. مهم‌ترین دستاورد دارالتقریب پی‌ریزی راه‌های عملی اتحاد مسلمانان بود و محل گردهمایی دانشمندان و روحانیان شیعه و سنی شد. (فخلعی، ۱۳۸۷) در سال ۱۳۶۹ ش، به ابتکار آیت‌الله خامنه‌ای "مجمع تقریب بین مذاهب اسلامی" به وجود آمد. این

مجمع عهده‌دار تلاش‌های تقریبی در جهان اسلام است و همه ساله با شرکت اندیشمندان اسلامی، در ایران یا دیگر کشورهای اسلامی همایش‌های وحدت بر گزار می‌کند. مجله رساله‌التقريب (به زبان عربی، چاپ تهران)، ترجمان (ارگان) مجمع تقرب، از ۱۳۷۱ ش فعالیت خود را به منظور ایجاد روح وحدت اسلامی در میان ملل مسلمان آغاز و آثار اندیشمندان اسلامی را منتشر کرده‌است (پورتال ویکی شیعه، <https://fa.wikishia.net/view>)

یکی از نکات مهم در تبیین مفهوم وحدت این است که وحدت مذاهب اسلامی، به معنای از بین رفتن آن‌ها نمی‌باشد بلکه به معنای تاکید بر کنار گذاشتن تعارض‌ها و چالش‌ها، برای تعامل مفید و ثمر بخش می‌باشد که از رهگذر این تعامل‌ها، دست یابی بیش از پیش جامعه اسلامی به خیرات و مواهب اجتماعی را فراهم می‌آورد. (تولیت، سیدعباس ۱۳۸۳) نکته مهم دیگر در راستای تحقق وحدت این است که در جریان فعالیت‌های سیاسی، اجتماعی و تعامل دولت‌های مختلف، واضح است که وقوع هر گونه تنش و اختلاف، امری ممکن الوقوع می‌باشد که در این راستا، یکی از رویکردهای بنیادین در این راستا، حل اختلافات از طریق گفت و گوی سالم و رعایت آداب آن می‌باشد. و طرفین باید تلاش کنند که این اختلاف نظرها در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی نباید مانع بازدارنده در راستای اهداف عالیه تمدن اسلامی باشد. (مطهری، ۱۳۸۰، ص ۱۱)

به دنبال اعلام هفته وحدت (به پیشنهاد آیت‌الله منتظری) از سوی بنیان‌گذار انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی (قدس سره) و بر اساس راهبرد جمهوری اسلامی ایران در تقویت وحدت اسلامی بین مسلمانان، تصمیم به برگزاری کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی، توسط متولیان و مسئولان امر گرفته شد. از سال هزار و سیصد و شصت و نه سازمان تبلیغات اسلامی متولی برگزاری چهار دوره از این کنفرانس بوده اما پس از تأسیس مجمع جهانی تقرب مذاهب اسلامی که به دستور مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) صورت گرفت و رسالت تقریبی آن، اجرای این مهم بر عهده مجمع گذاشته شد. هدف از برگزاری کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی، ایجاد اتحاد و همبستگی در بین مسلمانان، همفکری علماء و دانشمندان جهت تقریب دیدگاه‌های علمی و فرهنگی آنان و نیز بررسی و ارائه راهکارهای عملی جهت دستیابی به وحدت اسلامی و تشکیل امت واحده در جهان اسلام و حل مسائل و مشکلات مسلمانان و ارائه راه کارهای مناسب در این خصوص است. مهمانان کنفرانس بین‌المللی وحدت از بین شخصیت‌های فرهیخته، علماء و مفتیان و شخصیت‌های سیاسی کشورهای اسلامی، اساتید دانشگاه‌ها و سایر مجامع علمی و فرهنگی داخل و خارج کشور انتخاب می‌شوند. (پورتال سی و پنجمین کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی، <https://iuc.taqrib.ir/fa;۱۴۰۰>)

۴-۴-۱. اقدامات سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی جهت معرفی فرهنگ و تمدن ایرانی

۴-۴-۱-۱. آموزش و گسترش زبان فارسی

رسالت سازمان بر اساس اساسنامه‌ای که به تنفیذ مقام معظم رهبری هم رسید، تصدی‌گری امور فرهنگی در کشورهای دیگر است. بر این اساس دیپلمات‌های فرهنگی ایران با توجه به توافقی‌های فرهنگی با دیگر کشورها به ترویج فرهنگ ایران اسلامی مشغول هستند. این رایزنان بجز سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی باید با وزارتخانه میراث فرهنگی، مجمع تقرب مذاهب اسلامی، مجمع جهانی اهل بیت و همچنین بنیاد سعدی نیز در ارتباط باشند، تا بتوانند وظایف ترویجی خود را به بهترین نحو انجام دهند. یکی از ابزارهای مهم دیپلمات فرهنگی ایران، زبان فارسی و پیشینه تمدنی ایران است. یکی از نخستین راه‌ها برای آشنایی عموم مردمان جهان با ایران، آموزش زبان فارسی به آنهاست. فراگیری زبان فارسی برای کسانی که بخواهند با فرهنگ و تمدن ایران آشنا شوند، امکانات مهمی را فراهم می‌کند. سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی با تأسیس مرکز گسترش زبان و ادبیات فارسی، وظیفه آموزش زبان فارسی در کشورهای دیگر را بر عهده داشت که با تأسیس

بنیاد سعدی این وظیفه به این بنیاد منتقل شد. اقدامات این بنیاد برای گسترش زبان فارسی عبارت است از: (رستگاری یزدی، ۱۳۹۵)

۱) طرح تاپ

مرکز ساماندهی ترجمه و نشر معارف اسلامی و علوم انسانی برای ترجمه و انتشار آثار و مکتوبات ایرانی در دیگر کشورهای «طرح تاپ» (ترجمه از فارسی به دیگر زبان‌ها) را پیگیری می‌کند. در روند ترجمه و انتشار این کتاب‌ها نیز رایزنان فرهنگی ایران در دیگر کشورها نقش مهمی را ایفا می‌کنند

۲) برگزاری کلاسهای زبان فارسی

بنیاد سعدی از طریق رایزن های فرهنگی سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی در سفارتخانه های ایران در کشورهای دیگر کلاسهای زبان فارسی را در اقصای نقاط جهان مثل بلاروس، استرالیا، آفریقای مرکزی و کشورهای همسایه مثل عراق، لبنان، ترکمنستان، روسیه برگزار میکند البته در بعضی از دانشگاههای این کشورها مثل بلاروس، روسیه ترکمنستان، لاگوس در افریقا کرسی زبان فارسی دایر نموده است (پورتال بنیاد سعدی <https://saadifoundation.ir>)

۳) برگزاری همایش و کنفرانس های بین المللی بزرگداشت شعرا و علمای فارسی زبان

مثل برگزاری کنفرانس بین المللی بزرگداشت سعدی، حافظ، مولانا، فردوسی هم در داخل وهم در خارج از کشور

۴) ایجاد و گسترش کرسی های زبان فارسی در دانشگاههای کشورهای خارج

ب. برگزاری نمایشگاههای آثار باستانی و تمدنی ایران

۵- جمع بندی و نتیجه گیری

فرهنگ جذاب و غالب غرب سرمایه داری و وجود غول های رسانه ای که در آن همواره ارزشهای انقلابی و شیعی ایران را مورد حمله قرار میدهند و به نوعی ایران هراسی را در کل جهان تبلیغ میکنند خصوصا با پیشرفتهای جمهوری اسلامی ایران در برنامه هسته ای و موشکی این تبلیغات چند برابر شده است. همچنین دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در بعضی از کشورهای خاورمیانه که با حکومت پادشاهی و مذهب تند وهابیت و ابن تیمیه اداره میشود و علمای مذهبی وهابی ان نقش موثری در اداره فرهنگ آن کشور دارند همواره با چالش وعدم موفقیت روبرو است و طی ۴۳ سال گذشته روابط این کشورها با ایران دارای فراز و نشیبهای زیادی بوده است.

اگر مطرح شدن لزوم ایجاد هماهنگی را به منزله عدم توفیق در پیشبرد سیاست خارجی تلقی کنیم، شاید در بعضی موارد از این عدم موفقیت وجود دارد. مثلا به رغم اینکه کشورهای آسیای میانه و قفقاز در حوزه تمدنی ایران قرار دارند، کشور ما پس از فروپاشی شوروی سابق نتوانست در آنها نفوذ فرهنگی مورد انتظار را پیدا کند و از این نظر برد با ترکیه و عربستان بوده است. رایزنی های فرهنگی ایران در این کشورها، اگر چه بر خودروهای مدل بالا سوار می شوند، ولی تاکنون با روش هایی کهنه به کار تبلیغی پرداخته اند که به خاطر بافت غالب سنی مذهب این مناطق، پس زده می شوند؛ چنان که برای تبلیغ دینی در این مناطق، وهابی ها عملکردی قابل توجه داشته اند. مبلغان دینی وهابی به شکل سازمان یافته با کوله باری از اغذیه، وارد روستاهای فقیر این کشورها می شوند و به تدریج روستاییان را زیر نفوذ خود قرار می دهند. ترک ها هم با استفاده از شیوه های تبلیغی مدرن و تاسیس مدارس می کوشند، فرهنگ منطقه را تحت تسلط مؤلفه های فرهنگ پان ترکیسم بگیرند.

در کشور پاکستان جایی که در طول تاریخ، فرهنگ ایرانی و زبان فارسی نفوذ زیادی در آن داشته، فعالیت های فرهنگی قرین موفقیت نبوده است. فعالیت های فرهنگی ایران در این کشور که دایما عرصه درگیری های قومی و مذهبی است، به دور از تنش باقی نماند و با شهادت رایزن فرهنگی کشورمان در پاکستان به دست گروه های افراطی مذهبی، فعالیت های فرهنگی در دفاتر ایران در ایالت های مختلف این کشور دچار شوک شد.

کارشناسان می گویند به طور کلی وارد کردن نظامیان در امر رایزنی فرهنگی، عملا نتیجه مطلوبی به بار نمی آورد و این در حالی است که تاکنون نظامیان بسیاری در رایزنی های فرهنگی ایران در خارج از کشور به فعالیت پرداخته اند شاید یکی دیگر از موانع در عدم موفقیت دیپلماسی فرهنگی ایران در کشورهای دیگر نبودن نیروی متخصص و بروز برای این پست در سفارتخانه های کشور میباشد یا عبارتی هر نقطه از جهان نیاز به رایزن فرهنگی آشنا به فرهنگ و آداب و رسوم آن منطقه دارد و باید بعلم روز جهان مجهز باشد. (رستگاری یزدی، ۱۳۹۵)

با تمام این چالشها توجه به فعالیتهای سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی در اغلب کشورهای اروپایی و آسیایی خصوصا خاورمیانه میتوان به این نتیجه رسید که فعالیت های فرهنگی این سازمان خصوصا در کشورهایی که پیروان مذهب تشیع در آن حضور پررنگ دارد موثر تر واقع شده است. امروز ایران بعنوان یک قدرت منطقه ای در تصمیمات و تعیین دولتهای کشورهای نظیر عراق، یمن، سوریه و لبنان نقش تعیین کننده ای دارد و اغلب سیاست خارجی این کشورها در راستای سیاست خارجی کشور ما میباشد، یکی از اصول سیاست خارجی و دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران استکبار ستیزی و مبارزه با نفوذ قدرتهای جهانی در منطقه میباشد از عوامل موثر و موفقیت دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران اشتراکات فرهنگی و دینی ما با اغلب کشورهای منطقه میباشد از جمله این اشتراکات میتوان به دین اسلام و مذهب تشیع، اشتراکات تاریخی و تمدنی و فرهنگی مثل نوروز باستانی، جشن شب یلدا و بزرگداشت شاعران و دانشمندان مشترک بین اغلب کشورهای منطقه خصوصا ترکیه و آذربایجان و کشورهای آسیای میانه و افغانستان. ولی در کشورهای اروپایی سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی تلاش میکند با گسترش زبان و ادبیات فارسی از طریق ایجاد کرسی های زبان فارسی در دانشگاههای معتبر و برگزاری نمایشگاهها آثار باستانی و فرهنگ اقوام ایرانی و بر پای همایشها و کنفرانسهای بزرگداشت شاعران و اندیشمندان ایرانی به اهداف تعیین شده خود دست پیدا کند. با توجه به مباحث ذکر شده به نظر میرسد توفیقات دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران در کشورهای غربی خصوصا اروپای غربی و آمریکا با سلاح ایدئولوژی شیعه کمتر بوده است گرچه این کشورها از فرهنگ کهن و باستانی ایران استقبال میکنند و مردم آن کشورها همواره در تمامی نمایشگاهها از آثار و دست آوردهای تمدن ایران بگرمی استقبال کرده اند، بنا براین اگر کشورهای غربی از هسته ای شدن ایران نگران هستند شاید یکی از دلایل آن گسترش نفوذ بیش از پیش فرهنگ انقلابی و آزادی بخش در کشورها منطقا خاورمیانه میباشد البته اینکه کشورها غربی حاضر هستند برای کنترل سلاح هسته ای ایران با ایران مذاکره کنند خود دلیلی برای موفق بودن دیپلماسی فرهنگی ایران میباشد چون در صورت هسته ای شدن ایران ممکن است کشورها ی کوچک جهان و منطقه ان را بعنوان الگو و پیشرو خود انتخاب کنند همانطوری که ما شاهد آن هستیم حتی کشورهای آمریکای مرکزی و جنوبی مثل ونزوئلا یکی از بهترین روابط را با ما دارد و همواره در سالهای گذشته در کنار ما در مقابل آمریکا قد علم کرده است. بنابراین با توجه به مباحث مطرح شده در تحقیق ما به اینر نتیجه میرسیم که فرضیه ما اثبات شده و نقش سازمان در دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران نقشی مثبت و سازنده است و اغلب مردم کشورهای خاورمیانه به این نتیجه رسیده اند که جمهوری اسلامی ایران هیچگاه بدنبال جنگ و خونریزی نبوده و همواره خواستار منطقه ای بدور از حضور قدرتهای بزرگ (که همواره کشورهای منطقه را تحقیر نموده اند) هست. همچنین فرهنگ ایرانی و اسلامی فرهنگ همزیستی مسالمت آمیز فارغ از هر نوع نژاد و زبان و قوم و مذهب است. (دشتی و عیوضی، ۱۳۹۶، صص ۵۲-۱۹)

جمهوری اسلامی ایران در عصر دیپلماسی فرهنگی باید به اقدام‌های بنیادین به جای اقدام‌های نمادین مبادرت ورزد. ایجاد شبکه‌ای گسترده از مراکز آموزش زبان فارسی در کنار تاسیس شبکه‌های ماهواره‌ای ویژه منطقه که به دور از جنجال‌های سیاسی فقط به دنبال احیا و تقویت فرهنگ مشترک باشند و نیز تمرکز ویژه بر صنعت توریسم به ویژه تورهای فرهنگی و مذهبی از راه‌کارهای اساسی موفقیت دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در منطقه است. اگر کشورهای آسیای مرکزی و جمهوری اسلامی ایران به باوری مشترک از هویت تاریخی خود دست یابند و بپذیرند که همگی اجزای یک تمدن واحد هستند، دیگر نیازی به جعل تاریخ و مصادره ملیت بزرگانی مانند بو علی سینا، فارابی، خوارزمی و دیگران نیست زیرا آنها متعلق به فرهنگ مشترک و کهنی هستند که با نام تمدن ایرانی-اسلامی خوانده می‌شود و سمرقند، بخارا، مرو، بلخ، شیراز، اصفهان، خراسان ستارگان درخشان آن هستند. عمده وظایف رایزنان فرهنگی، ارتباط با مجامع فرهنگی و دانشگاه هاست. بنابراین یک رایزن فرهنگی باید زبان کشور محل ماموریتش را بداند و به آداب اجتماعی آنجا وارد باشد. در فهرست وظایف رایزنان فرهنگی، گسترش زبان فارسی، ارتباط با مراکز فرهنگی و دانشگاهی و ایجاد آشنایی با انقلاب ایران، ذکر شده است. منتها برخی عقیده دارند که رایزنی‌ها به خاطر فقدان ویژگی‌های لازم در انجام وظایف خود، چندان موفق نبوده‌اند سازمان مذکور با استفاده از فعالیتها، عناصر و ابزار فرهنگی، و گسترش و تقویت آنها میتواند زمینه رفع سوء تفاهم، خشونت و منازعه، تحقق صلح و همزیستی مسالمت آمیز را در روابط بین دولتها و ملتها فراهم آورد.

۱. -تولیت، سیدعباس، ۱۳۸۳ "نقش بیداری اسلامی در گفتوگوی ادیان و گفتوگوی فرهنگها" اندیشه انقلاب اسلامی، ش ۱۰
۲. -چرنوف، فرد، ۱۳۸۸، نظریه وزبر نظریه در روابط بین الملل، تهران: نشر نی
۳. دهقانی فیروز آبادی، سید جلال، گفتمان اعتدالگرایی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه سیاست خارجی، سال بیست و هشتم، شماره ۱، بهار ۱۳۹۳، صص ۳
۴. رستگای یزدی محمد حسین، ۱۳۹۵، **دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران چالشها و چیشها**، تهران: موسسه فرهنگی هنری پویه مهر اشراق
۵. دامن پاک جامی، مرتضی. (۱۳۹۷). تحول دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران: بررسی دستاوردهای چهار دهه گذشته و چالش‌های پیش رو. فصلنامه سیاست خارجی، ۹۱-۱۵۸، ۳۲(۴).
۶. -عباسی، مهدی و قنبری سلحشور، محمدرضا، (۱۳۹۵)، «دیپلماسی فرهنگی و قدرت نرم ایران؛ آمریکا در عصر جدید»، **مطالعات قدرت نرم**، دوره ۱۰، شماره ۳۹، صص، ۱۱۲-۹۵.
۷. عیوضی، محمدرحیم و دشتی، فرزانه، (۱۳۹۶)، "مولفه های قدرت نرم فرهنگی هویت ایرانی در عصر جهانی شدن فرهنگ" فصلنامه علمی و پژوهشی پژوهش نامه تاریخ، دوره ۱۲، شماره ۴۸
۸. -فخلعی، آشنایی با تقریب مذاهب اسلامی، ۱۳۸۷ش، صص ۱۷-۱۸.
۹. فرضی هولاسو، امین، (۱۴۰۰/۰۳/۲۶)، «قدرت نرم و قدرت سخت»، **مجله اینترنتی ویستا**.
۱۰. -مطهری، مرتضی، حج، ص ۱۱، تهران، صدرا، ۱۳۸
۱۱. معینی علمداری، جهانگیر و راسخی، عبدالله، (۱۳۸۹)، «روش شناسی سازه انگاری در حوزه روابط بین الملل»، **تحقیقات سیاسی بین المللی**، سال ۴، صص، ۲۱۴-۱۸۳.

پایگاههای اینترنتی:

پورتال سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی <https://www.icro.ir>

پورتال بنیاد سعدی <https://saadifoundation.ir>

پورتال جامع علوم انسانی <http://ensani.ir>

درگاه مجازی موسسه گفت و گوی ادیان: <http://iid.org.ir>

مرکز فرهنگ و علوم اسلامی <http://www.isca.ac.ir/portal>

پورتال ویکی شیعه، <https://fa.wikishia.net/view>

پورتال سی و پنجمین کنفرانس بین المللی وحدت اسلامی، <https://iuc.taqrib.ir/fa;۱۴۰۰>